

6. Щеглов В. П. Гражданское процессуальное правоотношение. — М., 1966.
7. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. — М., 1974.
8. Погодин А. В. Процессуальные правовые отношения: теоретические и методологические вопросы: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — М., 1991.
9. Мозолищ В. П. О гражданском процессуальном правоотношении // Советское государство и право. — 1955. — № 6.
10. Джаилилов Д. Р. Гражданское процессуальное правоотношение и его субъекты. — Душанбе, 1962.
11. Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть. — М.: Юристъ, 2004.
12. Гражданский процесс России: Учебник / Под ред. М. А. Викут. — М.: Юристъ, 2004.
13. Евстифеева Т. И. Гражданские процессуальные правоотношения. — Саратов, 2002.

УДК 347.93(477)

С. А. Чванкін

ОСОБЛИВОСТІ ФІКСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Положення ЦПК України про фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу є, безумовно, позитивним та реалізує п. 7 ст. 129 Конституції України про гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами.

Новели ЦПК України 2004 року щодо фіксування цивільного процесу породили надію у демократичні зрушення у цьому питанні та одночасно багато побоювань практичних діячів щодо можливості реалізації та доцільності нових правил.

Не заперечуючи проти повного фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного запису, судові діячі висловлювали позицію про необхідність певного перехідного періоду і встановлення такого порядку, за яким звукозапис здійснюється в обов'язковому порядку тільки у випадку, якщо на цьому наполягає, принаймні, одна зі сторін або один із учасників, який бере участь у справі.

Побоювання практичних діячів виявилися справедливими, та дія відповідних норм ЦПК України була тимчасово призупинена. Однак існує багато проблемних питань, що потребують уточнення.

Встановлення правила про обов'язкову фіксацію судового засідання за допомогою технічних засобів повністю відповідає конституційним положенням, проте його реалізація утруднена відсутністю в судах належної матеріально-технічної бази.

ЦПК 2004 року закріпив, що фіксація цивільного процесу здійснюється:

- за допомогою технічних засобів (до 1 січня 2008 року протоколу судового засідання);
- шляхом ведення журналу судового засідання (до 1 січня 2008 року він не ведеться, оскільки запис судового засідання технічними засобами є додатком до журналу судового засідання);

– шляхом складання протоколу про окремі процесуальні дії.

Необхідно відзначити, що фіксація судового засідання за допомогою технічних засобів, є новелою в процесуальне законодавство. Цивільні процесуальні кодекси Російської Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан і інших країн СНД передбачають фіксацію ходу судового засідання в протоколі, який складається секретарем судового засідання.

Для забезпечення повноти складання вказаними кодексами дозволяється використання засобів звукозапису, зміст якого повинен бути відображений в протоколі судового засідання.

Фіксація технічними засобами не є обов'язковою і в європейських країнах. Наприклад, в Німеччині не допускається аудіо- і відеозапис судових засідань.

Історія впровадження звукозапису знає трагікомічні історії, коли осіб, які вели звукозапис, притягували до відповідальності за «дрібно хуліганство» [1, 11], або оберталось неприємностями для судді. А. Т. Боннер наводить випадок, коли з дозволу головуючого здійснювався звуко- і відеозапис в одному з московських судів при розгляді «гучної» цивільної справи. Процес тривав кілька днів, внаслідок чого у головуючого притупилась пильність, і дама — суддя в процесі судового засідання почала використовувати вирази, досить близькі до нецензурних. Відповідні фрагменти судового процесу були показані по одному з телевізійних каналів і в кінцевому підсумку ця дама була позбавлена суддівських повноважень [2, 857].

Разом з тим фіксація судового засідання за допомогою технічних засобів є однією з гарантій захисту прав, свобод і інтересів осіб, оскільки дає можливість апеляційній та касаційній інстанціям найдостовірніше встановити хід судового засідання. Проте відсутність реальної можливості в судах здійснення фіксації судового засідання за допомогою технічних засобів привела до того, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 8 вересня 2005 року [3] були внесені зміни у порядок фіксації цивільного процесу.

Відповідно до вказаних доповнень до 1 січня 2008 року повна фіксація судового засідання за допомогою звукозаписного технічного засобу здійснюється судом тільки на вимогу особи, яка бере участь у справі, або за ініціативою суду. У всіх інших випадках хід судового засідання фіксується в протоколі судового засідання, тобто повернена форма фіксації судового засідання, яка була передбачена в ЦПК 1963 року. Проте слід відрізнити протокол судового засідання від протоколу про окремі процесуальні дії, передбаченого ст. 200 ЦПК.

У відповідності до Інструкції про порядок фіксації судового процесу технічними засобами в загальних судах України, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України № 84 від 21 липня 2005 р., фіксація цивільного процесу технічними засобами — це технічний запис судового засідання за допомогою комплексу фіксації судового процесу, яка є відтворенням аудіофонограми судового засідання.

Повноваження по звукозапису судових засідань, створення архівних і робо-

чих копій фонограм покладаються на секретаря судового засідання або працівника, визначеного головою суду. Технічна фіксація судового процесу починається з моменту відкриття судового засідання.

Оскільки «Прикінцеві та перехідні положення» ЦПК передбачають, що повна фіксація судового засідання за допомогою звукозаписного технічного засобу здійснюється судом тільки на вимогу особи, що бере участь в справі, або за ініціативою суду, деякі процесуалісти вважають за можливе, у разі відсутності у суду технічних засобів, клопотати про самостійний запис процесу (за допомогою власного диктофона).

Думаємо, такі клопотання не підлягають задоволенню, оскільки відповідно до ч. 11 ст. 6 ЦПК офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, зроблений судом, ніяких змін ця стаття не зазнала, хоча виходом з ситуації було б таке формулювання (до 2008 року): «...зроблений судом або дозволений судом як офіційний запис».

Вважаємо, що єдиною можливістю зробити офіційний запис засідання, у разі відсутності у суду технічних засобів, є клопотання про запис помічником або секретарем за допомогою диктофона, проте і це положення не позбавлене вад, оскільки і такий запис повною мірою не відповідатиме вимозі ст. 6 ЦПК, а саме він повинен бути «...зроблений судом».

Це означає, що хоча і аудіо- і відеозаписи судового засідання можуть здійснюватися не тільки працівниками суду, а іноді і без відома суду, проте приєднати ці аудіо- відеокасети до матеріалів справи як офіційний запис судового засідання не можна.

Це справедливо, оскільки, незважаючи на конституційне правило про гласність судочинства, все, що відбувається в залі судового засідання, повинне здійснюватися під контролем судді, оскільки саме на нього покладений обов'язок з дотримання законності при здійсненні судочинства. Якщо суддя не надавав право робити відповідні записи, не брав участі у зроблених записах, то він не може гарантувати відповідності зробленого запису дійсним обставинам ходу судового процесу [4, 42].

Сказане не виключає право осіб, що беруть участь у справі, використовувати диктофони в ході відкритого судового засідання, що узгоджується з принципом гласності судочинства (ч. 8 ст. 6 ЦПК). Проте такий запис не може вважатися офіційним записом засідання.

На вимогу особи, що бере участь в справі, або за ініціативою суду може здійснюватися повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання. Проте процедура такого відтворення для осіб, що беруть участь в справі, не передбачена ні ЦПК, ні іншими нормативно-правовими актами.

ЦПК передбачено право особи, що бере участь у справі, клопотати про повне або часткове розпечатування технічного запису судового засідання. Такий роздрук повинен здійснюватися тільки по розпорядженню голови суду і за платню.

Проте відповідного нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України щодо процедури роздруку технічного запису судового засідання і розміру платні не опубліковано.

Особа, що бере участь у справі, має право одержати копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис цивільного процесу. Архіваріус створює копії фонограми для осіб, що беруть участь в справі [5], хоча і не уточнено на чийх носіях, порядок оплати за зроблені копії.

Правильність, повнота проведення технічного запису судового засідання і ведення журналу судового засідання забезпечуються можливістю особам, що беруть участь у справі, ознайомитися з ними і подати суду письмові зауваження щодо повноти і неправильності їх запису впродовж семи днів з дня оголошення рішення у справі.

Для реалізації цього права вказаним особам надається право ознайомлення з технічним записом судового засідання, журналом судового засідання. Відповідно до Інструкції про порядок фіксації судового процесу технічними засобами в загальних судах України, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України 21 липня 2005 р. № 84, в суді повинно бути обладнано робоче місце для прослуховування фонограм судових засідань особами, що беруть участь у справі. Ознайомлення здійснює працівник апарату суду.

Зауваження щодо технічного запису судового засідання або журналу судового засідання повинні бути розглянуті не пізніше п'яти днів з дня їх подання.

Виходячи із значення ч. 2 ст. 199 ЦПК України, голова розглядає зауваження щодо технічного запису судового засідання і журналу судового засідання, про що виноситься відповідна ухвала, поза судовим засіданням і без виклику осіб, що беруть участь у справі. Вказана ухвала не оскаржується окремо від рішення суду (ст. 293 ЦПК).

У відповідності до ст. 198 ЦПК України одночасно з проведенням фіксування технічними засобами секретарем судового засідання ведеться журнал судового засідання. Вказана стаття визначає, які відомості мають міститися у журналі судового засідання. Зміст ст. 198 ЦПК України вказує на те, що для кожної справи секретарем судового засідання ведеться окремий журнал, який приєднується до справи.

На жаль, у ЦПК України не визначено порядок виправлення описок, технічних помилок, виявлених самим секретарем. За загальним правилом, виявлені самим секретарем помилки та неточності повинні бути ним обумовлені з вказівкою дати і підпису.

Виявлені неточності і помилки секретар може виправити тільки до ознайомлення з журналом судового засідання осіб, які беруть участь у справі. Подальші виправлення можливі тільки в порядку, визначеному ст. 199 ЦПК України.

Цей аналіз проведений на основі норм ЦПК України із урахуванням практичної реалізації їх у судовому процесі. Однак основні проблеми можуть виявитися тільки після 1 січня 2008 року, коли будуть працювати ці норми у повному обсязі.

Література

1. Козлова П. Бесплатному защитнику положено сидеть. Дело о недоплаченной пенсии старика обернулось парами для его представителя в суде // Российская газета. — 2003. — № 1. — С. 11.

2. Боннер А. Т. Избранные труды по гражданскому процессу. — С.Пб., 2005.
3. Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 52. — Ст. 562.
4. Фурса С. Я., Щербак С. В., Евтушенко О. І. Цивільний процес України: Проблеми і перспективи. — К., 2006.
5. Інструкція про порядок фіксації судового процесу технічними засобами в загальних судах України: Затв. наказом Державної судової адміністрації України 21 липня 2005 р. № 84.

УДК 347.136(477)

І. В. Андронов

ВИМОГА ПРО ПУБЛІЧНІСТЬ РІШЕННЯ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день українське правосуддя знаходиться на шляху вироблення процедури розгляду цивільних справ, яка б відповідала європейським та світовим стандартам і забезпечувала б можливість реального захисту судом порушеного, невизнаного або оспорюваного права. Одним із необхідних заходів на шляху до втілення даної мети є розроблення оптимального переліку вимог, яким має відповідати кожне рішення суду. Наявність таких вимог є невід'ємним атрибутом процесуальної форми, в якій проходить вся діяльність суду з розгляду і вирішення цивільних справ у рамках цивільного процесу [1, 16].

Науковим дослідженням даної проблеми займалися М. Г. Авдюков, М. А. Гурвич, Н. Б. Зейдер, Є. Г. Пушкар, М. Й. Штефан, В. Н. Щеглов, Г. В. Фазікош, Л. В. Соцуро, С. Загайнова та ін. Проте низка питань даної проблеми все ще залишається невирішеними.

Не останнє місце серед вимог, що пред'являються до рішення суду, займає вимога публічності (від лат. *publico* — обнародувати, або *publicus* — суспільний, народний). Дана вимога впливає з принципу гласності правосуддя.

Вимогу про відкритість судового розгляду та публічність судового рішення містить низка міжнародних документів, ратифікованих Верховною Радою України. Так, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий Резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року, який набрав чинності 23 березня 1976 року та ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року, в ст. 14 передбачає, що будь-яка судова постанова в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується матримоніальних спорів або опіки над дітьми.

Про публічність судового рішення як одну з гарантій прав людини і основних свобод йдеться і в § 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, ратифікованої 17 липня 1997 року (Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Першого протоколу і протоколів № 2, 4, 7 і 11 до Конвенції»). В контексті